

Primjeri proširenja zastupljenosti povijesti Roma u udžbenicima

Miljenko Hajdarović, prof.

U časopisu Društvena istraživanja, vol. 30 no. 4, 2021., objavljen je pregledni rad dr. sc. Danijela Vojaka pod naslovom *Obrazovanje o genocidu nad Romima u Drugom svjetskom ratu u Republici Hrvatskoj*. Vojak je već niz godina vodeći hrvatski romolog i bavi se istraživanjem prošlosti Roma na hrvatskim prostorima. U ovome radu na više stranica daje iscrpan i kvalitetan pregled obrazovnih politika vezanih uz stradanja Roma u Republici Hrvatskoj. Za potpuniju i zaokruženiju sliku teme bilo bi dobro analizirati i stanje u novim udžbenicima Povijesti koji su izdani od 2019. g. nakon objave Kurikuluma nastavnoga predmeta povijest za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj.

O porajmosu (genocidu nad Romima počinjenom od nacista i suradnika) prvi sam put pisao 2014. u istoimenome članku objavljenom u posebnome izdanju Hrvatskoga povijesnog portala (broj 11, str. 14. – 16.). Kao autor i urednik udžbenika temu stradanja Roma odlučio sam prikazati u skladu s preporukama Međunarodnoga saveza za sjećanje na holokaust. Tako je povijest Roma od dolaska na naše prostore do 20. stoljeća prikazana u udžbenicima serijala *Vremeplov* od 6. do 8. razreda (izdavačka kuća Profil Klett). Iz materijala koji su uvršteni u udžbenik zbog ograničenosti prostora nije omogućće dublji i kvalitetniji uvid u život Roma, ali je prikazan kontinuitet odnosa prema marginaliziranoj skupini. Uvrštenje takvih sadržaja iznimno je važno s obzirom na to da je upravo primarno obrazovanje obavezno za sve učenike, dok u srednjim školama usljed reformi Povijest sve više izostaje iz kurikuluma.

U *Vremeplovu 6*, skupine autora (Anita Gambiraža Knez, Miljenko Hajdarović, Manuela Kujundžić i Šime Labor), u obavezu kurikulumsku temu Učinak osmanlijskoga širenja na europske i hrvatske prostore uvršten je sekundarni izvor o dolasku Roma na hrvatske prostore. Iz Povijesti Roma (2017.) Rajka Đurića izdvojen je sljedeći dio: *Romi su u Mađarsku došli u vrijeme vladavine Bele IV. (...) Na prostoru današnje Hrvatske Romi se prvi put spominju u Dubrovniku 1362. godine. (...) pouzdano se zna daje u Zagrebu 1378. postojala manja romska kolonija (...) u doba kralja Matijaša Korvina (...) Romi su već uvelike živjeli u mnogim mjestima Mađarske. Pošto su većinom bili kovači i oružari te radili za potrebe vojske, uživali su Korvinovu naklonost, a on im je (...) dopustio da se nastane u bližini gradova. (...) U Mađarskoj su Romi posebnu popularnost stekli kao muzičari (...) sa svojim orkestrima (...) S vremenom su za Rome u Mađarskoj nastupila vrlo teška vremena. Pripisivali su im se razna zlodjela – krađe, silovanje, otmice djece, čak i ljudožderstvo. Uz isječak je postavljen zadatak: Komentiraj promjenu odnosa prema Romima. Usporedi s odnosom prema drugim manjinama, primjerice Židovima.*

U *Vremeplovu 7*, skupine autora (Igor Despot, Gordana Frol i Miljenko Hajdarović), u obavezu kurikulumsku temu Izgradnja hrvatskoga građanskog društva uvršten je primarni i sekundarni izvor. Na str. 122. isječak je iz članka Povijest nacionalnih i vjerskih zajednica u Hrvatskoj od 1868. do 1941. godine (2014.) dr. sc. Ljiljane Dobrovšak. Na str. 124. isječak je iz Gospodarskoga lista br. 1 Hrvatsko-slavonsko gospodarskoga društva (1890.): *Uza sto neprilika i nevolja, koje stižu našega seoskoga gospodara u današnjih težkih vremenih, imaju oni da podnose i bič ciganski. Nije dosta, da strepe pred ovrhovoditeljem, da zabrinuto čekaju, hoće li ih snaći, ili minuti ljute elementarne nezgode: poplava, mraz, tuča, suša, trsna uš i medljika, marvinske pošasti, požar i stotinu raznih prirodnih bieda, – oni moraju da se povrh svega toga bore proti parasitom ljudskoga društva u ljudskoj podobi, proti ciganom. (...) Njihove krađe bivaju sve to češće, a pišu već ni riedki slučajevi, da se daju na grabež, pače i razbojstva. Oni su, dakle, postidi već vrlo opasan element, koji prieti seoskim našim gospodarom, osobito takovim, koji nisu u položaju, da se sami uspješno obrane od cigana. Ovi, kako su prevejani, zalaze u selo, kada znanu, da su svi odrasli muškarci na polju za radom, a kod kuće samo žene i nejakka djeca. To ih osmjeljuje, da prietnjami iznudjaju uplašenim ženskinjam ono malo sirotinje, što za svoju kućnu porabu trebaju, što više, poznati su slučajji, da cigani u takovih prilikah, ako im se s' dobra neda, što traže, silom otimaju. (...) S gospodarskog stanovišta sudeć bilo bi cigansko pitanje stalnom njihovom kolonizacijom riešeno, jer bi tim gospodari riešeni bili njihovog skitničkog nametničtva. (...) U prvom redu bilo bi nuždno, da se očisti naša domovina od cigana, koji osobito iz Ugarske ovamo zalaze. Zatim bi se imao izdati edikt, kojim se pozivaju svi cigani, što u zemlji ostati kane i "koji se naseljivanju podvrgavaju, da to pred oblašču izjave i naznače krajeve, gdje prebivati žele. Za kolonizaciju cigana imala bi se u zemaljski proračun uvrstiti potrebita svota u izvanrednu potrebu a u svrhu, da se za nove naseljenike nabave potrebita zemljišta, naprave zgrade... Uz isječak su postavljena sljedeća pitanja: Koje ime koristi autor za imenovanje*

Roma? Kakav je njegov stav prema Romima? Na koji način pokušava kod čitatelja probuditi zaštitničke osjećaje? Što predlaže kao rješenje problema? Je li ispravno za određena kriminalna djela optuživati cijele grupe ili narode umjesto pojedinaca? Ima li u današnjim tiskanim ili online medijima takvih članaka i optužbi prema nekome narodu? Kakav je položaj romske manjine u današnjoj Hrvatskoj?

U *Vremeplovu 8*, skupine autora (Tomislav Bogdanović, Miljenko Hajdarović i Domagoj Švigir), stradanjima Roma u 20. stoljeću posvećeno je više prostora. Romi se navode kao dio nacističke rasne politike, uz definicije genocida imenovani su kao skupina nad kojom je počinjen genocid u NDH što je potkrijepljeno slikovnim izvorom romskoga naselja Žlebice prije rata i izvještajem kotarske oblasti Županja od 5. lipnja 1942. u kojemu se opisuje sprovođenje Roma u Jasenovac. Romi su uz to istaknuti kao veća skupina stradalnika među žrtvama Drugoga svjetskog rata na prostoru Kraljevine Jugoslavije. U tekstu udžbenika koristi se pojam anticiganizam. Posebno ističem da je u većoj obaveznj kurikuluskoj temi Holokaust i drugi zločini protiv čovječnosti posebno izdvojena podtema 6.3. Genocid na Romima. Na dvije stranice uz osnovni tekst o odnosu prema Romima prikazane su četiri fotografije: obitelj Ernst oko 1905. g. uz demografske informacije o Romima u Europi, grupa romskih zatočenika u logoru Belzec 1940. g., Romkinje na prisilnome radu u logoru Ravensbrück i poznata fotografija Settele Steinbach kako gleda iz stočnoga vagona na putu u Auschwitz zajedno s opisom njezine sudbine. Uz to dodan je i primarni izvor sjećanje dječaka Bubila koji se prisjeća života u logoru Dachau.

Vremeplov 8, izvor 47.

Bubili, u to vrijeme dječak, prisjeća se dolaska u logor 28. lipnja 1939. g.: *Vlak je stao pred vratima Dachaua. Čekali smo, zaključani u vagonima bez zraka, oko tričevrt sata. Začuli smo povike kada je 30 ili 40 mladih SS-ovaca otključalo i otvorilo vrata. "Austrijske svinje! Van, van! Trčite, vi kongoanske crnčuge, trčite!" Udarali su nas bičevima i ubili su dvojicu kako smo trčali prema vratima Dachaua. (...) Zatvorenici zaduženi za podjelu odjeće su se smijali kada su nam je dobacili. Ako si bio visok, dobio si prekratke prugaste blače. Ako si bio nizak, dobio si preduge prugaste blače. Ja sam svoje skratio. Cipele su bile još gore. Samo su kapoi, zatvorenici zaduženi za nadzor drugih zatvorenika, i starješine bloka imali kožne cipele. (...) Ljeti smo izvedeni kako bi seljacima pomogli pri radovima. Riskirajući život prokerijumčario sam nekoliko krumpira u logor. Posebna roba bila je rakija. Cjenkanjem sam dobio rakiju koju je netko ukrad od SS-a. Rakiju sam zamijenio za cipele.*

Vremeplov 8, izvor 53.

Izvještaj kotarske oblasti Županja od 5. lipnja 1942.:

Sa područja ovoga kotara okupljeni su svi cigani, te su kratkim putem prepraćeni Zapovjedniku Sabirnih logora u Jasenovcu. Prema dosada stiglih podatcima cigani su prepraćeni u 83 vagona, a moglo ih je biti preko 2000. Po obavljenom objavljen je komisij-ski popis svih stvari, a kuće su do daljnje odredbe zapčaćene i postavljene su straže. Tamo gdje su cigani živjeli rastrkano pokupljene su sve njihove stvari, te smještene u nekoliko kuća. Ciganski konji sa ormom i kolima do daljnje odredbe dani su na čuvanje i upotrebu našim siromašnim ljudima. Tamo gdje je zatečeno peradi i svinja, to je sve prodano na javnoj dražbi, a novac je stavljen u polog dotične občinske blagajne. (...) Za dom spremni.

Romi u romskome naselju Žlebice (blizu Koprivnice) prije rata. Prije Drugoga svjetskog rata na prostoru Kraljevine Jugoslavije živjelo je najmanje 70 000 Roma. Od toga oko 15 000 na prostoru Hrvatske (prema popisu iz 1931. g.). Uglavnom su prihvatili religiju društva u kojemu su živjeli. Većina ih je živjela u iznimno siromašnim uvjetima.

Prijedlog za citiranje (APA stil):

Hajdarović, M. (2022). Primjeri proširenja zastupljenosti povijesti Roma u udžbenicima. *Poučavanje povijesti*, I(1), 19–20.